

Politieke peiling Ipsos I&O december 2024

Rapport Ipsos I&O zetelpeiling en achtergronden
11 december 2024. Peiling van 6 - 9 december 2024.

Colofon

Uitgave

Ipsos I&O
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2024/310

Datum

december 2024

Auteurs

Asher van der Schelde
Peter Kanne
Maartje van de Koppel

Copyright

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

1	Zetelpeiling	10
1.1	Peiling Tweede Kamer	10
1.2	Switchmotieven	11
1.3	Belangrijke onderwerpen	14
1.4	Tevredenheid met kabinet	15
2	Onderwijs	18
2.1	Overheidsfinanciën: bezuinigen of investeren?	18
2.2	Waarin investeren?	20
2.3	Waarop bezuinigen?	21
2.4	Naar partijvoorkeur	22
2.5	Kritiek op voorgestelde bezuinigingen op onderwijs	23
2.6	Voorstellen voor de onderwijsbegroting	26
3	Onderzoeksverantwoording	29

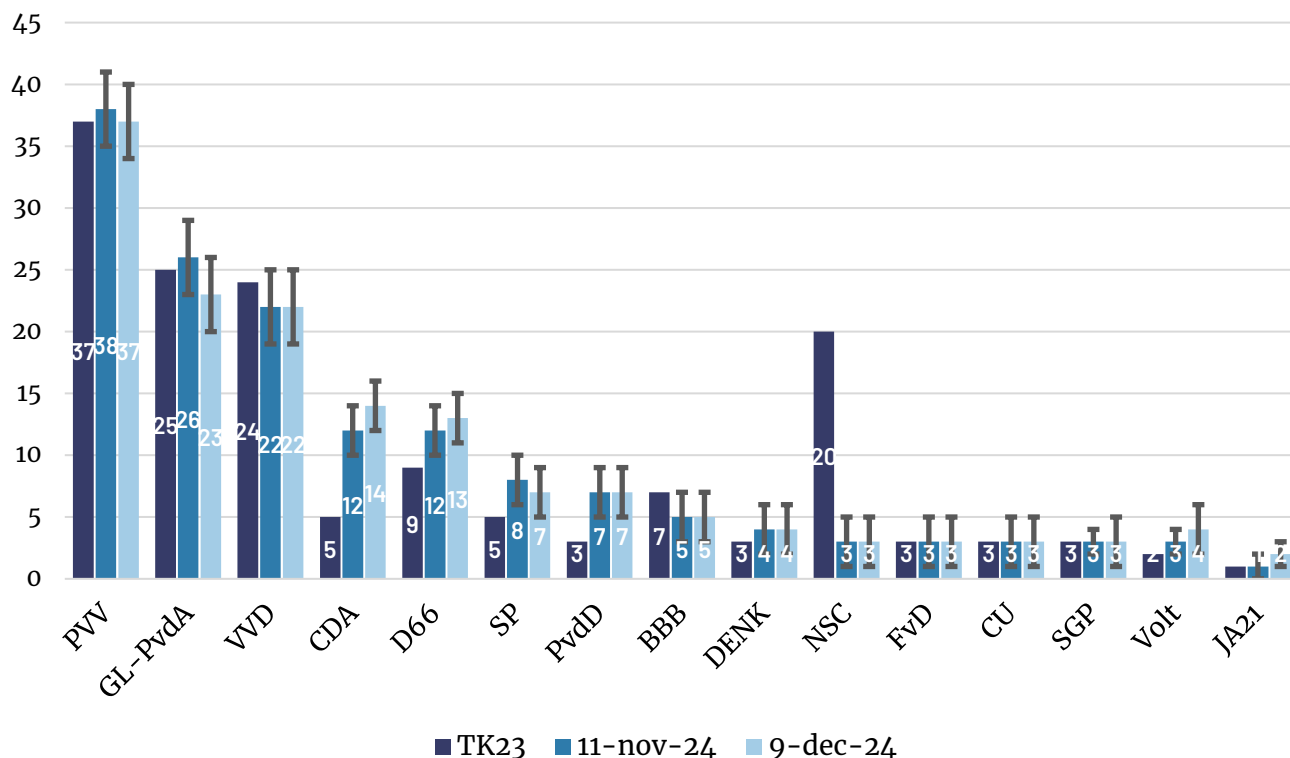
Coalitiepartijen houden stand ondanks onvrede en opmars CDA

In de Ipsos I&O-zetelpeiling van december 2024 is de PVV wederom veruit de grootste partij (37 zetels). GL-PvdA (23, een niet-significante daling van drie zetels) en VVD (stabiel op 22) volgen op gepaste afstand. Ten opzichte van de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 staan drie partijen op winst: CDA (van 5 naar 14 zetels), D66 (van 9 naar 13) en PvdD (van 3 naar 7). NSC is de enige partij die op verlies staat (van 20 naar 3 zetels).

Figuur 1: Zetelpeiling Ipsos I&O 9 december 2024 (zetels)

“Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?”

Basis: heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.925).

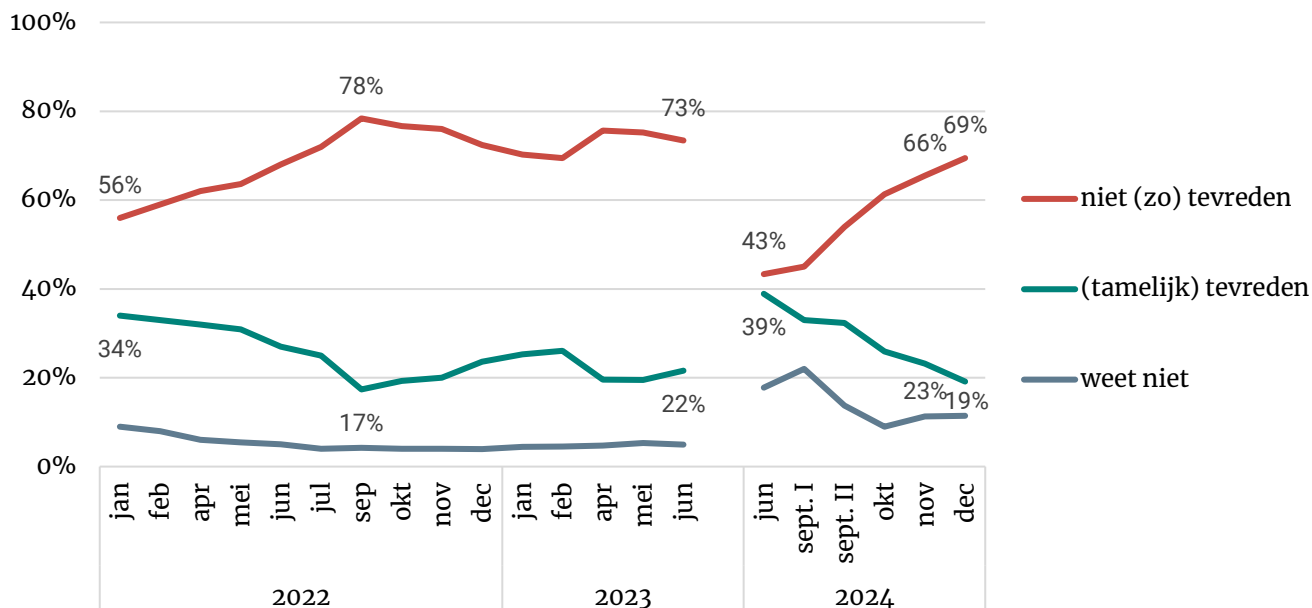
Bron: Ipsos I&O (december 2024)

Impopulariteit kabinet-Schoof evenaart dieptepunt van Rutte IV

De daling die de tevredenheid met het kabinet-Schoof de afgelopen maanden maakte zet door. Momenteel is 19 procent tevreden met het kabinet. In november was nog 23 procent tevreden, in september 32 procent. Een veel groter deel (69%) is ontevreden. Dit zijn niet alleen oppositiekiezers, ook kiezers van coalitiepartijen zijn in toenemende mate ontevreden met het kabinet. Zo is van de PVV-kiezers inmiddels 49 procent tevreden

In september 2022 was 17 procent van de kiezers tevreden over Rutte IV, lager scoorde Rutte IV nooit. Het percentage ‘tevreden’ dat we nu vinden voor de tevredenheid met het kabinet wijkt daar niet significant van af. Kortom, het kabinet Schoof is nu net zo impopulair als Rutte IV op het dieptepunt.

Figuur 2: Hoe tevreden of ontevreden bent u met het kabinet Schoof (van PVV, VVD, NSC en BBB?)
 (Op basis van wat u tot nu toe van het kabinet gezien heeft)
 Basis: allen (n = 2.279).

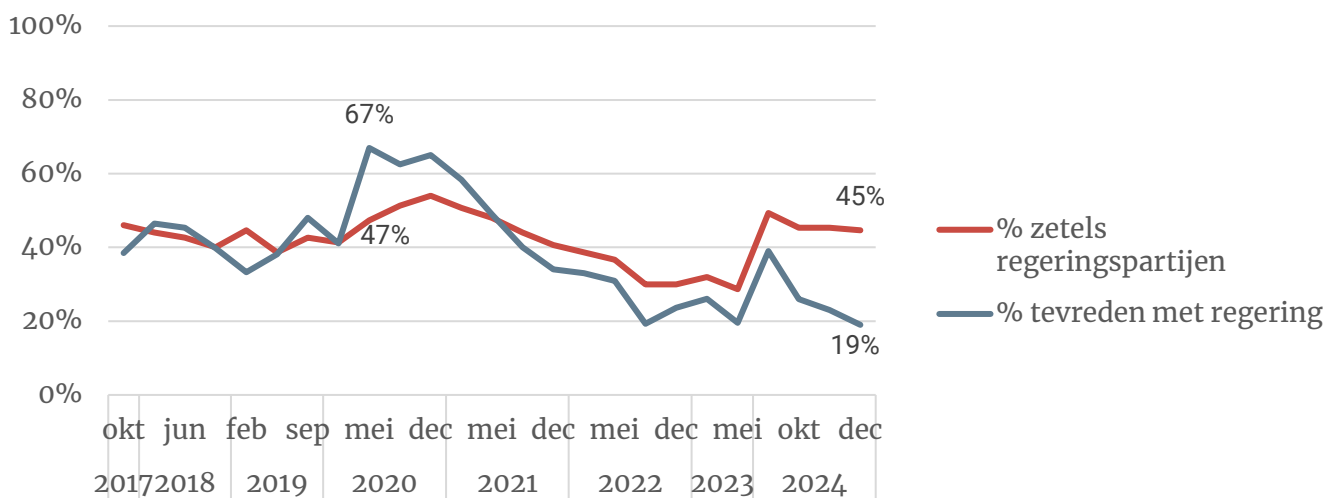

Bron: Ipsos I&O (december 2024)

Dalende tevredenheid vertaalt zich nog altijd niet in zetelverlies

Normaliter gaan tevredenheid met het kabinet en het gecombineerde zetelaantal met coalitiepartijen hand in hand met elkaar. Als de tevredenheid daalt, dalen coalitiepartijen in de peilingen. De coronacrisis van 2020 was een uitzondering op deze regel. Toen was de tevredenheid erg hoog (67%), maar kon de coalitie niet rekenen op een meerderheid van de zetels (47%, oftewel 71 zetels). Kiezers van oppositiepartijen waren vaak tevreden over het kabinet. Nu zien eveneens dat deze samenhang is verdwenen, maar dan omgekeerd: kiezers zijn ontevreden over het kabinet, maar verlaten niet massaal de regeringspartijen. Anders gezegd: 26 procent (45% minus 19%) is ontevreden, maar stemt toch op een coalitiepartij.

Figuur 3: Samenhang % zetels coalitiepartijen en % tevredenheid met kabinet. Basis: allen (n = 2.279).

Wat is de verklaring?

Ontevreden coalitiekiezers zijn niet ontevreden over de beleidsdoelen van het kabinet. Ze onderstrepen bijvoorbeeld de plannen van de coalitie om immigratie in te dammen, en vinden het prettig dat er een stevig rechts kabinet zit. Kritiek van coalitiekiezers slaat dan ook voornamelijk op de vorm in plaats van de inhoud. Ze vinden dat de regering te veel bezig is met ruziemaken in plaats van ‘problemen op te lossen’. Een ontevreden BBB-kiezer: “Alleen maar gedoe, iedereen voor weetikwat uitschelden. Geen normale, menselijke manier van werken.”

Ontevreden kiezers van PVV en BBB wijzen vooral naar NSC. Zij zien deze partij als dwarsligger. In de woorden van een PVV-kiezers: “*Geen daden maar woorden. NSC (en de ambtenarenklik?) frustreert besluitvorming.*” Ontevredenheid richting de ‘eigen partij’ is er nauwelijks, waardoor kiezers deze partijen (vooralsnog) niet de rug toekeren.

Ook in de peilingen van [oktober](#) en [november](#) schreven we over verklaringen voor het uiteenlopen van de (on)tevredenheid met het kabinet en de (virtuele) zetels van de regeringspartijen. Toen toonden we onder meer dat coalitiekiezers hun partij ook trouw blijven omdat zij ideologisch geen alternatief zien.

CDA wint virtuele zetels van centrumrechts, en steeds meer van links-progressief

In de zetelpeiling van december zien we dat het CDA gestaag zetels wint. De partij haalde bij de verkiezingen van november 2023 5 zetels maar staat nu in de peiling op 14 virtuele zetels. Kiezers die naar het CDA uitwijken komen voornamelijk van centrumrechtse partijen. Drie op tien huidige CDA-kiezer stemden in november 2023 ook CDA. Een even grote groep (32%) koos destijds voor NSC. Veertien procent komt van de VVD vandaan. Een kleiner deel komt van PVV (5%) of BBB (5%).

Vanuit links-progressieve partijen zijn er dus weinig kiezers overgestapt (5% van de huidige CDA'ers stemden in november 2023 op GL-PvdA, D66, SP of PvdD), maar het lijkt erop dat dit wel in toenemende mate gebeurt. Omdat we gebruik maken van een *rolling panel* (een manier van data verzamelen waarbij circa de helft van de steekproef ook meedeed aan de vorige meting) kunnen we zien in welke mate kiezers zijn overgestapt ten opzichte van verleden maand. Circa de helft van de kiezers die in november nog een voorkeur had voor een andere partij en nu CDA zou stemmen, komt van GroenLinks-PvdA, D66 of SP. Overstappers naar CDA noemen (spontaan) fractieleider Henri Bontenbal als motivatie om op de christendemocraten te stemmen, vaker dan bij andere partijen.

Nederlander wil liever investeren dan bezuinigen, maar is zuiniger dan voorheen

De voorbije politieke weken werden gedomineerd door de voorgenomen bezuinigingen van de coalitie op onderwijs, cultuur en wetenschap. Woensdag 11 december dient een akkoord te worden bereikt over mogelijke bezuinigingen op dit terrein. Ten tijde van de dataverzameling (6-9 december) en het schrijven van dit rapport (9-11 december) was er nog geen akkoord.

In algemene zin pleiten Nederlanders eerder voor investeringen (27%) dan bezuinigingen (11%). Maar, als we dit vergelijken met september 2020 zien we dat het draagvlak voor verdere investeringen fors is gedaald. Destijds pleitte 43 procent van de kiezers voor meer investeringen.

Kiezer wil liever dat er meer dan minder geld naar onderwijs gaat

Tabel 1 toont hoe verschillende kiezersgroepen denken over investeringen en bezuinigingen op bepaalde terreinen. De percentages tonen het saldo. Bijvoorbeeld: 37% van de PVV-kiezers is voor investeren in woningbouw (39% voor investeren - 2% voor bezuinigen = 37%). Een negatief saldo betekent dat meer kiezers willen bezuinigen dan investeren.

Van vijf onderwerpen willen bijna alle kiezersgroepen dat er in geïnvesteerd wordt: woningbouw, zorg, onderwijs, veiligheid en armoedebestrijding. Vooral D66'ers en GroenLinks-PvdA'ers pleiten in hoge mate voor investeren in onderwijs, maar ook coalitiekiezers willen liever dat er meer dan minder geld naar onderwijs gaat.

Alle kiezersgroepen pleiten, per saldo, voor bezuinigingen op ontwikkelingssamenwerking, kunst & cultuur en snelwegen.

Klimaat/duurzaamheid is het onderwerp dat het meest polariseert: per saldo wil 51 procent van de GL-PvdA-kiezers en 39 procent van de D66-kiezers dat daar in wordt geïnvesteerd, terwijl per saldo 36 procent van de PVV-kiezers juist wil dat er op bezuinigd wordt.

Tabel 1: Saldo van investeringen – bezuinigingen (naar partijvoorkeur)

Basis: allen (n = 2.279). Uitgesplitst naar huidige politieke voorkeur.

	Totaal	PVV	GL-PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SP	PvdD	CU
Woningbouw	34%	37%	26%	46%	35%	23%	30%	33%	37%	21%	30%
Gezondheidszorg	30%	39%	21%	28%	20%	14%	27%	27%	28%	21%	23%
Onderwijs	22%	11%	29%	24%	19%	40%	26%	27%	22%	29%	30%
Veiligheid / politie	17%	32%	0%	26%	11%	2%	16%	18%	15%	6%	18%
Armoedebestrijding / sociale zekerheid	17%	14%	27%	7%	17%	11%	26%	16%	29%	21%	15%
Defensie	9%	16%	-12%	27%	20%	11%	24%	24%	6%	-6%	15%
Klimaat / duurzaamheid	2%	-36%	51%	-11%	8%	39%	-13%	12%	5%	42%	8%
Openbaar vervoer	1%	2%	1%	3%	8%	1%	1%	-3%	0%	6%	4%
Wetenschappelijk onderzoek	-1%	0%	2%	1%	-2%	-1%	-4%	-3%	-6%	5%	-9%
Snelwegen	-25%	-5%	-61%	-11%	-10%	-49%	-11%	-33%	-37%	-54%	-36%
Kunst en cultuur	-31%	-39%	-10%	-49%	-25%	-18%	-38%	-38%	-26%	-11%	-52%
Ontwikkelingssamenwerking	-39%	-68%	-8%	-63%	-44%	-18%	-46%	-34%	-30%	-14%	-12%

Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

Voorstel linkse oppositie geniet de meeste steun

Rondom het debat over de onderwijsbegroting zijn twee gelegenheidscoalities ontstaan die de bezuinigingen op onderwijs (ten dele) willen tegenhouden. Ten tijde van de dataverzameling (6 t/m 9 december 2024) lagen er twee alternatieve voorstellen. Eén van D66 (al stapte D66 later uit de onderhandelingen), CDA, ChristenUnie en JA21, die 1,3 miljard aan voorgestelde bezuinigingen

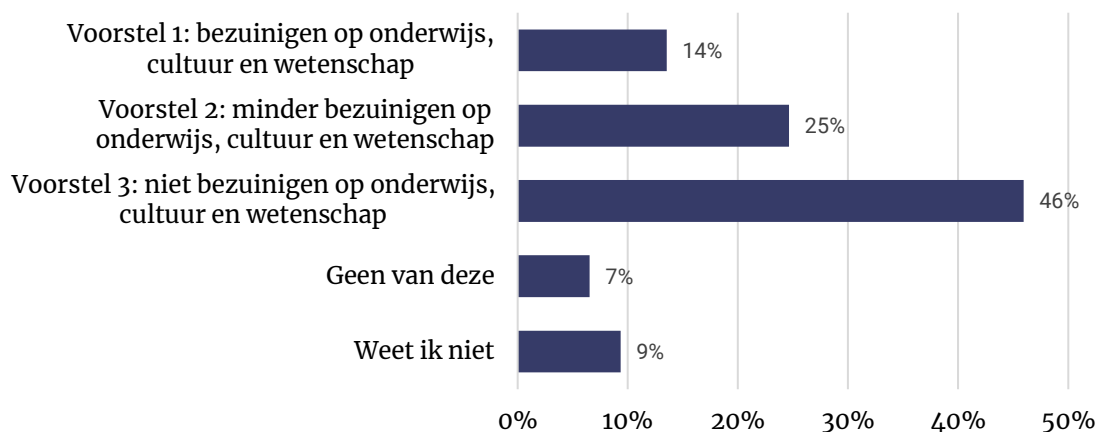
ongedaan willen maken. In het andere voorstel van GroenLinks – PvdA, SP, Partij voor de Dieren, Volt en DENK wordt het hele pakket aan bezuinigingen geschrapt.¹

We legden respondenten de drie voorstellen – de originele onderwijsbegroting van het kabinet en de twee alternatieve voorstellen – in samengevatte vorm voor (zie paragraaf 2.6). Daarbij is niet vermeld welk plan van welke partijen afkomstig is.

Het voorstel van de links-progressieve oppositiepartijen om de bezuinigingen op onderwijs, cultuur en wetenschappen helemaal te schrappen en dat te bekostigen met hogere belastingen voor het bedrijfsleven kan op de meeste steun rekenen (46%) kiest hiervoor. De bezuinigingen in afgeslankte vorm, waarbij onder andere de voorgenomen verlaging van het eigen risico ingeperkt zou worden, volgt op afstand (25% verkiest dit voorstel). De begroting van het kabinet is het minst populair (14%).

Figuur 4: Als u zou moeten kiezen, welk voorstel voor de Onderwijsbegroting zou u dan kiezen?

Basis: allen (n = 2.279).

Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024.

Op het moment van publiceren (donderdagochtend 12 december) is bekend geworden dat de coalitiepartijen een akkoord hebben bereikt met oppositiepartijen CDA, CU, SGP en JA21 over bezuinigingen op het onderwijs. De uiteindelijke bezuinigingen zitten ergens tussen het aanvankelijke voorstel van de coalitie (2 miljard bezuinigen) en oppositie (600 miljoen bezuinigen) in. Er zal de komende jaren zo'n 1,2 miljard wordt bezuinigd.

Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek vond plaats van vrijdag 6 tot maandagochtend 9 december 2024. Er was geen opdrachtgever. In totaal werkten 2.279 Nederlanders van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek. De steekproef is grotendeels getrokken in het I&O Research Panel. Een deel (n = 200) deed mee

¹ [Coalitie is niet bang om met onderwijsbezuinigingen op een muur af te rijden – NRC](#)

via PanelClix. Dit zijn voornamelijk jongeren, lager opgeleiden en respondenten met een niet-westerse achtergrond.

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in november 2023. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken. Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van $n=2.000$ en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min 2,2 procent.

1 Zetelpeiling

1.1 Peiling Tweede Kamer

In de Ipsos I&O-zetelpeiling van december 2024 is de PVV wederom veruit de grootste partij (37 zetels). GL-PvdA (23, een niet-significante daling van drie zetels) en VVD (22) volgen op gepaste afstand.

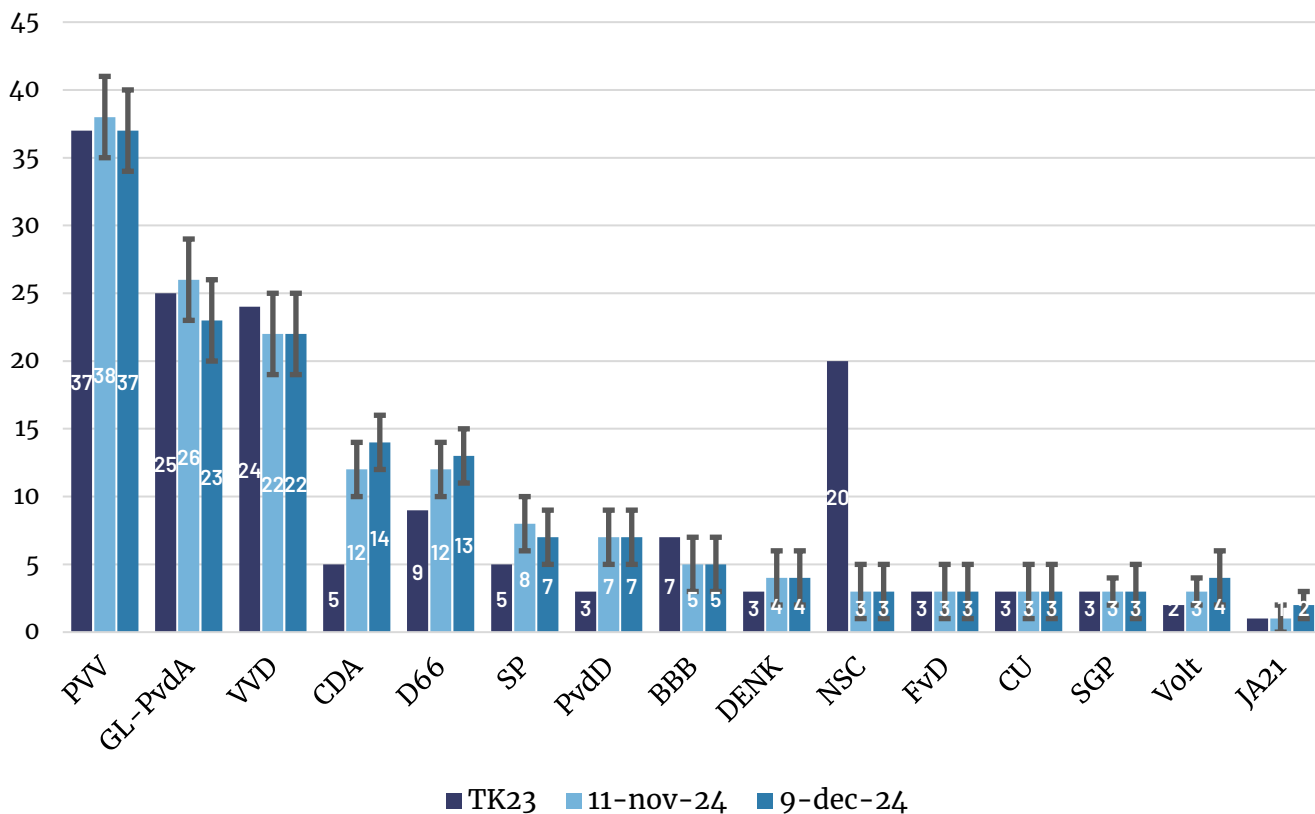
Ten opzichte van de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 staan drie partijen op winst: CDA (van 5 naar 14 zetels), D66 (van 9 naar 13) en PvdD (van 3 naar 7).

NSC is de enige partij die op verlies staat (van 20 naar 3 zetels).

Figuur 1.1: Zetelpeiling Ipsos I&O 9 december 2024 (zetels)

“Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?”

Basis: heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.925).

Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

Tabel 1.1: Zetelpeiling Ipsos I&O 9 december 2024 (percentages en zetels)

“Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?”

Basis: heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.925).

Partij	Percentage	Marges	Zetels	Marges
PVV	23,2%	(21,3; 25,1)	37	+/- 3
GL-PvdA	14,2%	(12,6; 15,8)	23	+/- 3
VVD	14,1%	(12,5; 15,7)	22	+/- 3
CDA	8,7%	(7,4; 10)	14	+/- 2
D66	8,7%	(7,4; 10)	13	+/- 2
SP	4,5%	(3,6; 5,4)	7	+/- 2
PvdD	4,9%	(3,9; 5,9)	7	+/- 2
BBB	3,3%	(2,5; 4,1)	5	+/- 2
DENK	2,5%	(1,8; 3,2)	4	+/- 2
Volt	2,8%	(2,1; 3,5)	4	+/- 2
CU	2,3%	(1,6; 3)	3	+/- 2
NSC	2,1%	(1,5; 2,7)	3	+/- 2
FvD	2,1%	(1,5; 2,7)	3	+/- 2
SGP	2,1%	(1,5; 2,7)	3	+/- 2
JA21	1,5%	(1; 2)	2	+/- 1

Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

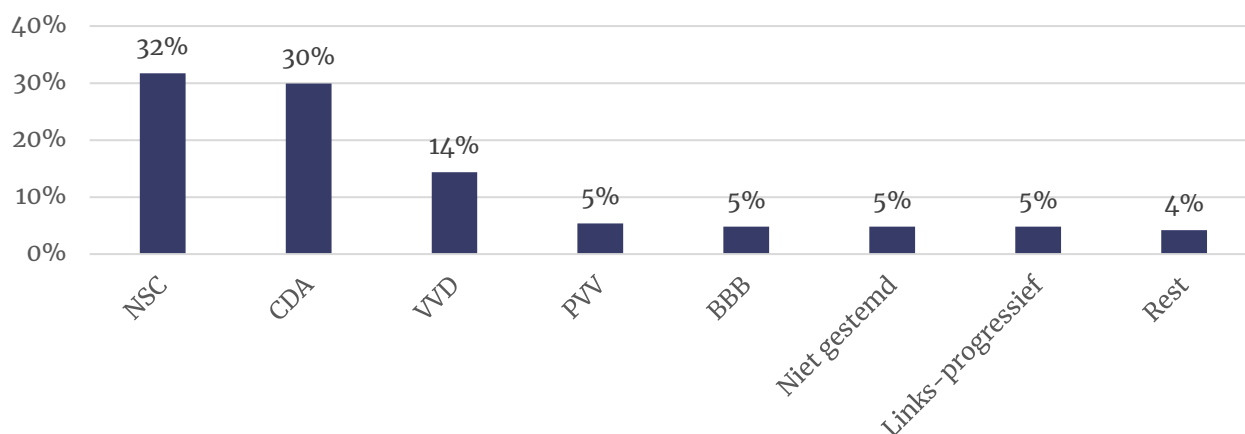
1.2 Switchmotieven

Drie partijen staan nu op significante winst ten opzichte van de voorgaande Tweede Kamerverkiezingen: CDA (van 5 naar 14), D66 (9 naar 13) en de Partij voor de Dieren (3 naar 7).

Kiezers die naar het CDA uitwijken komen voornamelijk van centrumrechtse partijen. Drie op tien huidige CDA-kiezer stemden in november 2023 ook CDA. Een even grote groep (32%) koos destijds voor NSC. Veertien procent komt van de VVD vandaan. Een kleiner deel komt van PVV (5%) of BBB (5%).

Figuur 1.2: Op welke partijen stemden CDA-kiezers bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023?

Basis: huidige CDA-kiezers (n = 203). Links-progressieve partijen zijn hier GL-PvdA, D66, SP en PvdD.

Vanuit links-progressieve partijen zijn er dus weinig kiezers overgestapt (5% van de huidige CDA'ers stemden in november 2023 op GL-PvdA, D66, SP of PvdD), maar het lijkt erop dat dit wel in toenemende mate gebeurt. Omdat we gebruik maken van een *rolling panel* (een manier van data verzamelen waarbij circa de helft van de steekproef ook meedeed aan de vorige meting) kunnen we zien in welke mate kiezers zijn overgestapt ten opzichte van verleden maand. Circa de helft van de kiezers die in november nog een voorkeur had voor een andere partij en nu CDA zou stemmen, komt van GroenLinks-PvdA, D66 of SP vandaan.

Een op de drie overstappers naar het CDA noemt spontaan fractieleider Henri Bontenbal als motivatie om op de christendemocraten te stemmen. Daarmee wordt hij veel vaker als switchmotief genoemd dan lijsttrekkers van andere partijen. Kiezers waarderen de rustige uitstraling en constructieve houding van Bontenbal.

In algemene zin beschouwen overstappende kiezers het CDA als een stabiele partij die staat voor eerlijke en fatsoenlijke politiek.

“CDA depolariseert, voert debat op inhoud en is respectvol in de omgang. VVD leiderschap op dit moment onvoldoende overtuigend. Geen duidelijke standpunten en onvoldoende inhoud in debat.”

- Kiezer die is overgestapt vanuit VVD

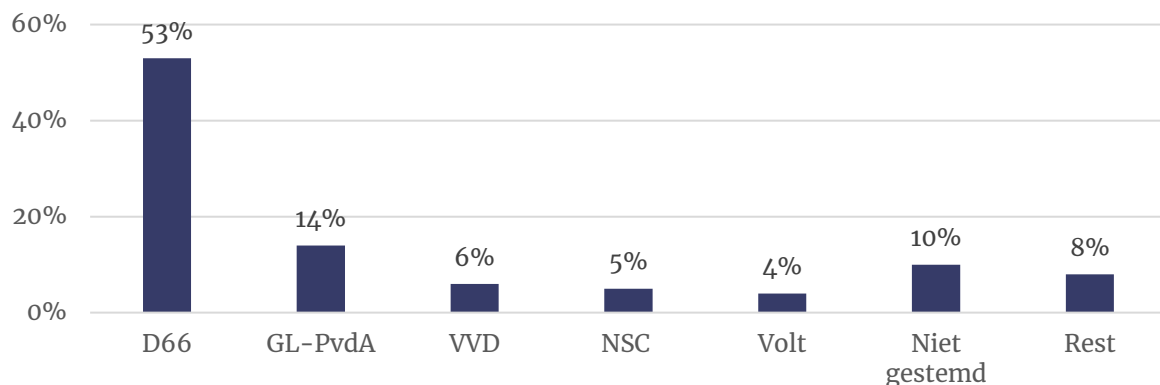
“Bontenbal is goed zichtbaar en positioneert het CDA weer als een partij met normen en waarden. GroenLinks-PVDA profileert zich minder als sterke oppositiepartij”

- Kiezer die is overgestapt vanuit GL-PvdA

De helft (53%) van de huidige D66-kiezers stemde in november 2023 ook al op de sociaalliberalen. Een aanzienlijk deel is afkomstig van progressieve partijen zoals GL-PvdA (14%) en Volt (4%). D66 slaagt er ook in kiezers weg te kapen van centrumrechts: 6 procent stemde in november 2023 VVD en 5 procent NSC.

Figuur 1.3: Op welke partijen stemden D66-kiezers bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023?

Basis: huidige D66-kiezers (n = 160).

D66-kiezers waarderen de standpunten van de partij op klimaat en onderwijs. Kiezers die vanuit de VVD zijn overgestapt zeggen doorgaans dat ze naar D66 zijn uitgeweken vanwege de samenwerking tussen de VVD en PVV.

“D66: staat voor democratie en behoud goed onderwijs, wetenschappelijk onderzoek en daarmee innovatiekracht. Realisme.

GL PvdA: te veel idealisme en geleuter. missen een straatvechter.”

- Kiezer die is overgestapt vanuit GL-PvdA

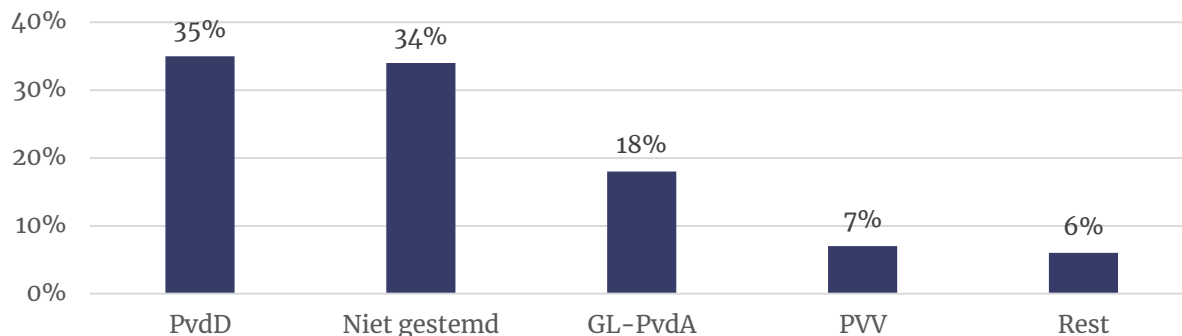
“Dat VVD een coalitie heeft gevormd met de overige partijen vind ik onbegrijpelijk. Ik sta niet achter het huidige beleid.”

- Kiezer die is overgestapt vanuit VVD

De **Partij voor de Dieren** trekt momenteel opvallend veel kiezers aan die in november 2023 niet hebben gestemd. Een derde (34%) van de huidige electoraat stemde vorig jaar niet. Nog eens een derde stemde ook toen al op de PvdD. Het overige derde deel komt van andere partijen, vooral van GL-PvdA (18%) en PVV (7%).

Figuur 1.4: Op welke partijen stemden PvdD-kiezers bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023?

Basis: huidige PvdD-kiezers (n = 82).

Overstappers naar de Partij voor de Dieren doen dit vanwege de bekende redenen: zij willen een stem geven aan dieren, natuur en milieu.

“PVDD gaat over het dierenwelzijn en dat vind ik erg belangrijk.”

- Stemde niet in 2023

“Ik vind het nu zo chaotisch bij PVV.

Ik zie de aarde het zo moeilijk hebben, regen buien extreem de dieren hebben het zo moeilijk. En de vervuiling van de mensen gaat maar door STOP daarmee! Mijn kleinkinderen moeten ook met liefde verder leven.”

- Kiezer die is overgestapt vanuit PVV

1.3 Belangrijke onderwerpen

Na immigratie en asiel (voor 32% het belangrijkste onderwerp) is het thema “waarden en normen” (26%) voor kiezers nu het belangrijkste onderwerp. Wonen is minder in trek dan in september (van 27 naar 21%).

Tabel 1.5: Welke van de volgende onderwerpen spelen een belangrijke rol in uw keuze voor <voorkeurspartij>?

Basis: heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.925).

Onderwerp	Juni '24	September '24	December'24
Immigratie / asiel	37%	35%	32%
Waarden en normen	24%	18%	26%
Woningmarkt / betaalbare woningen / huren	21%	27%	21%
Klimaatverandering	23%	18%	19%
Gezondheidszorg	19%	19%	17%
Armoede(bestrijding) / sociale voorzieningen	13%	17%	16%
Veiligheid / tegengaan criminaliteit	15%	16%	15%
Europese Unie	15%	12%	13%
Economie/ overheidsfinanciën	11%	10%	13%
Onderwijs	9%	12%	12%
Bescherming van de rechtsstaat	9%	9%	10%
Ethische zaken (euthanasie, abortus, LHBTIQ+ etc.)	9%	7%	10%
Natuur	9%	8%	7%
Werkgelegenheid	4%	6%	6%
Landbouw	8%	6%	6%
Inspraak en democratie	7%	6%	6%
Oorlog in Israël/Palestina	5%	4%	6%
Tegengaan van discriminatie	5%	3%	6%
Defensie	5%	6%	5%
Oorlog in Oekraïne	5%	6%	5%
Polarisatie	5%	4%	5%
Dreiging van terrorisme	4%	5%	4%
Weet ik niet	2%	5%	4%
Anders	3%	3%	3%

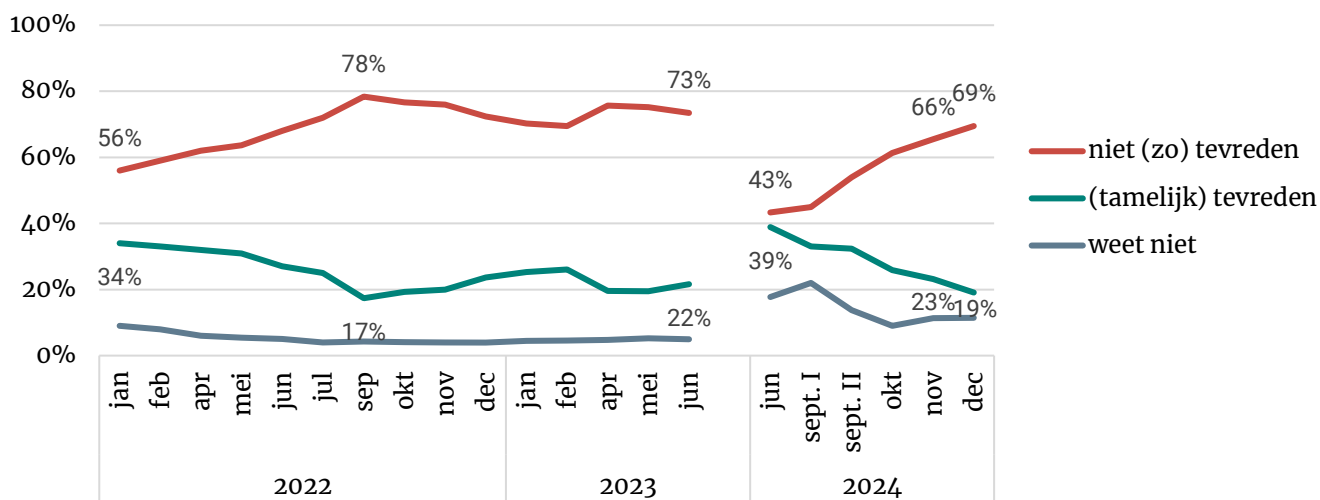
Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

1.4 Tevredenheid met kabinet

De tevredenheid met het kabinet zakt steeds verder weg. Inmiddels is 19 procent van de Nederlandse kiezers tevreden over het kabinet Schoof. In november was dat nog 23 procent, in september 32 procent. Een veel groter deel (69%) is ontevreden.

In september 2022 was 17 procent van de kiezers tevreden over Rutte IV, lager scoorde Rutte IV nooit. Het percentage 'tevreden' dat we nu vinden voor de tevredenheid met het kabinet wijkt daar niet significant van af. Kortom, het kabinet Schoof is nu net zo impopulair als Rutte IV op het dieptepunt.

Figuur 1.6: Hoe tevreden of ontevreden bent u met het kabinet Schoof (van PVV, VVD, NSC en BBB?)
(Op basis van wat u tot nu toe van het kabinet gezien heeft). Basis: allen (n = 2.279).

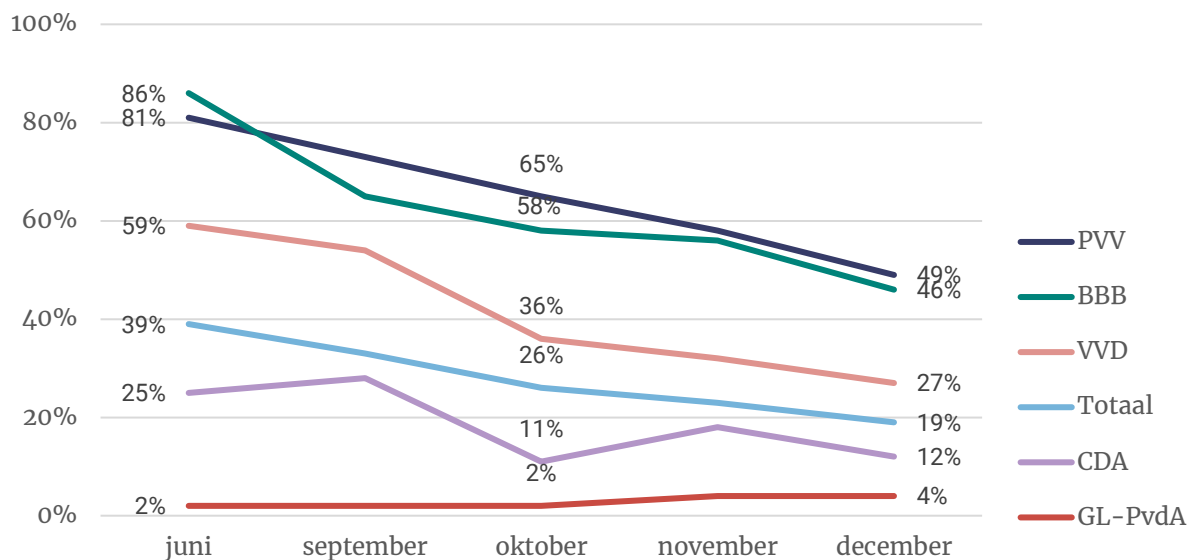
Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

Ook coalitiekiezers minder tevreden

Ook kiezers van coalitiepartijen zijn in toenemende mate ontevreden met het kabinet. Van de PVV-kiezers is inmiddels 49 procent tevreden – een afname van 16 procentpunt ten opzichte van oktober (65% was destijds tevreden). Ook BBB- en VVD-kiezers zijn steeds ontevredener.

Figuur 1.7: Tevredenheid met het kabinet Schoof (% tevreden)

Basis: allen (n = 2.279). Uitgesplitst naar huidige politieke voorkeur. NSC niet getoond vanwege beperkt aantal waarnemingen.

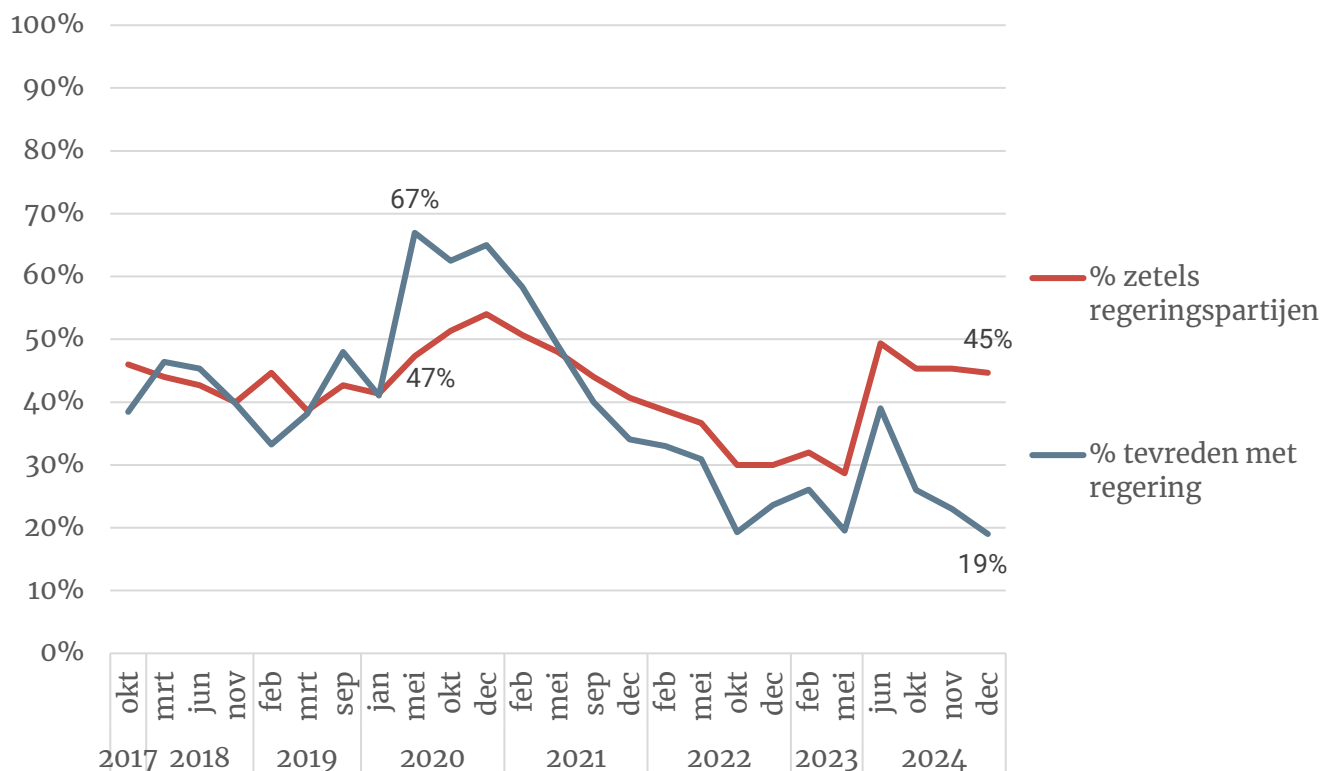
Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

Lage tevredenheid gaat nog steeds niet gepaard met zetelverlies coalitie

Normaliter gaan tevredenheid met de regering en het gecombineerde zetelaantal met de regering hand in hand met elkaar. Als de tevredenheid daalt, dalen coalitiepartijen in de peilingen. De coronacrisis van 2020 was een uitzondering op deze regel. Toen was de tevredenheid erg hoog (67%), maar kon de coalitie niet rekenen op een meerderheid van de zetels (47%, oftewel 71 zetels). Ook nu zien we dat deze samenhang is verdwenen. Kiezers zijn erg ontevreden over het kabinet, maar verlaten niet massaal de regeringspartijen.

Ontevreden coalitiekiezers zijn namelijk niet ontevreden over de beleidsdoelen van het kabinet. Ze onderstrepen bijvoorbeeld de plannen van de coalitie om immigratie in te dammen, en vinden het prettig dat er een stevig rechts kabinet zit. Kritiek van coalitiekiezers slaat dan ook voornamelijk op de vorm in plaats van de inhoud. Ze vinden dat de regering te veel bezig is met ruziemaken in plaats van ‘problemen op te lossen’. Ontevreden kiezers van PVV en BBB wijzen vooral naar NSC. Zij zien deze partij als dwarsligger. Ontevredenheid richting de ‘eigen partij’ is er nauwelijks waardoor kiezers deze partijen (vooralsnog) niet de rug toekeren.

Figuur 1.8: Samenhang % zetels coalitiepartijen en % tevredenheid met regering

Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

2 Onderwijs

De afgelopen weken is onderwijs van groot politiek belang. Woensdag 11 december dient een akkoord te worden bereikt over mogelijke bezuinigingen op dit terrein. Ten tijde van de dataverzameling (6-9 december) en het schrijven van dit rapport (9-11 december) was er nog geen akkoord.

Om het draagvlak voor mogelijke bezuinigingen (in brede zin en op onderwijs) te meten legden we enkele vragen voor over dit thema.

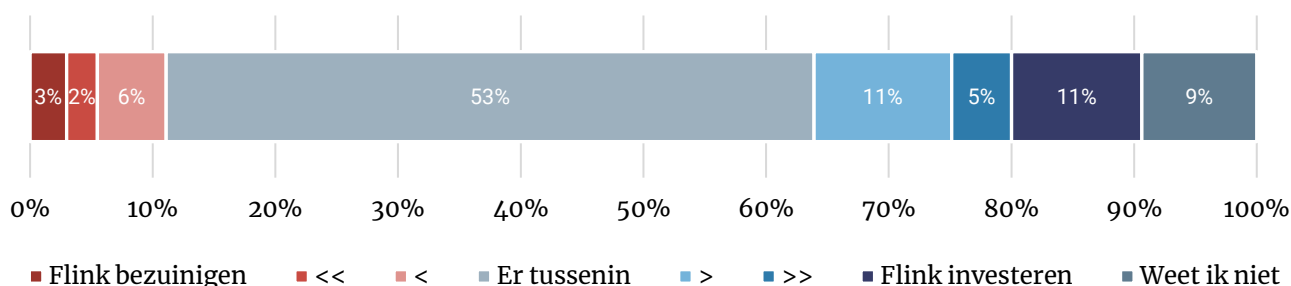
2.1 Overheidsfinanciën: bezuinigen of investeren?

Elf procent van de Nederlanders vindt dat er in deze kabinetsperiode eerder bezuinigd dan geïnvesteerd moet worden. Meer mensen (27%) neigen naar investeringen. Het grootste deel zit er tussenin (53%).

VVD'ers zijn de enige kiezers die vaker voor bezuinigingen (19%) dan investeringen (15%) pleiten.

Figuur 2.1: Vindt u dat dit kabinet (periode 2024 – 2028) moet bezuinigen of meer moet investeren? Of iets daartussenin?

Basis: allen (n = 2.279).

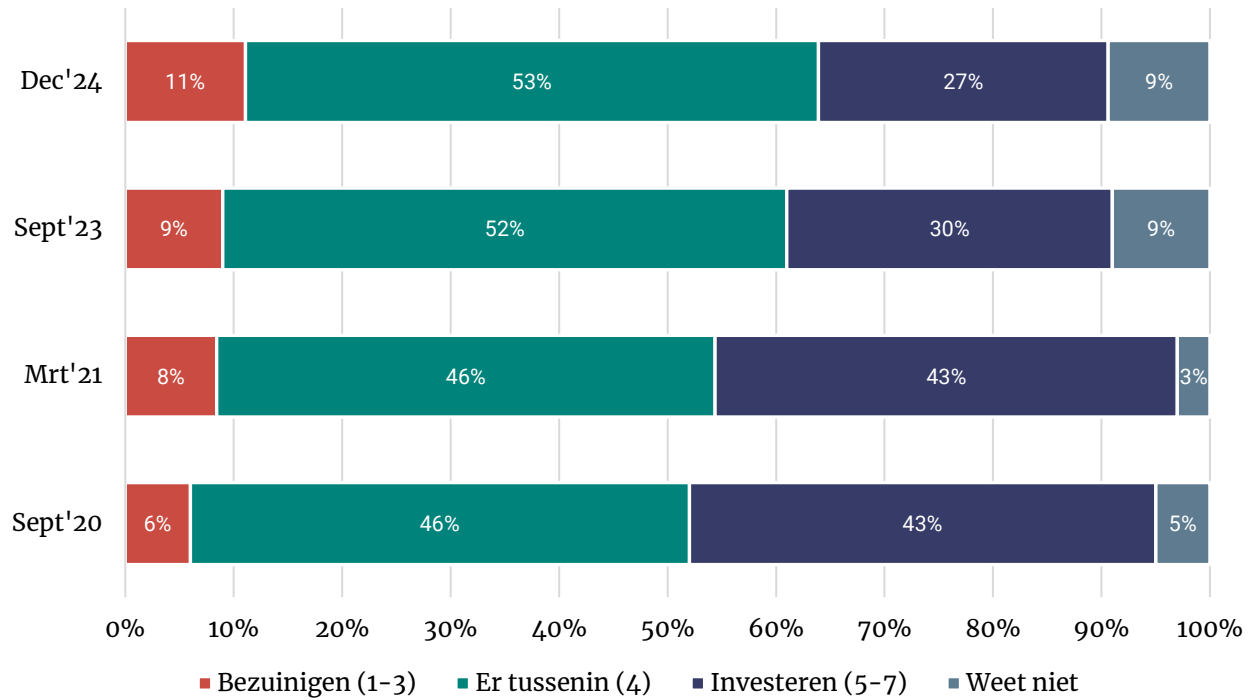

Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

In de loop der jaren is het draagvlak voor verdere investeringen afgenomen. In september 2020 pleitte 43 procent voor investeringen. Nu is dat 27 procent. Tegelijkertijd is het draagvlak voor bezuinigingen slechts heel beperkt toegenomen (van 6 naar 11 procent).

Figuur 2.2: Vindt u dat dit kabinet (periode 2024 – 2028) moet bezuinigen of meer moet investeren? Of iets daartussenin?

Basis: allen (dec'24: n = 2.279).

Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

2.2 Waarin investeren?

Op de vraag “Waar moet volgens u in geïnvesteerd worden?” denken Nederlanders als eerste aan woningbouw (36%) en gezondheidszorg (32%). Het aandeel dat zorg kiest is wel significant afgenomen t.o.v. september 2023 (destijds 41%). Ook pleiten nu minder mensen voor investeringen in armoedebestrijding (van 33 naar 20%).

Onderwijs (van 15 naar 24%) en defensie (9 naar 19%) worden nu juist vaker genoemd als dossiers waarop geïnvesteerd moet worden.

Tabel 2.1: Waar moet volgens u in geïnvesteerd worden?
Maximaal 2 antwoorden mogelijk. Basis: allen (n = 2.279).

	maart '21	sep'23	dec'24
	%	%	%
Woningbouw	30	34	36
Gezondheidszorg	43	41	32
Onderwijs	27	15	24
Klimaat / Duurzaamheid	31	25	21
Armoedebestrijding / sociale zekerheid	24	33	20
Veiligheid / politie	19	17	19
Defensie	6	9	19
Openbaar vervoer	3	7	5
Wetenschappelijk onderzoek	4	3	5
Ontwikkelingssamenwerking	1	1	2
Kunst en cultuur	2	1	1
Snelwegen	1	1	1
Iets anders	2	3	3
Weet ik niet	1	2	3
Geen van deze	**	0	1

Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

2.3 Waarp bezuinigen?

Ook vroegen we kiezers waarop zij vinden dat bezuinigd zou moeten worden. Net als in verleden jaren komen ontwikkelingssamenwerking (41%), kunst en cultuur (32%) en snelwegen (26%) dan bovenaan uit.

Ook klimaat en duurzaamheid wordt relatief vaak genoemd (19%).

Tabel 2.2: Waar mag wat u betreft op bezuinigd worden?

Maximaal 2 antwoorden mogelijk. Basis: allen (n = 2.279).

	maart '21	sep'23	dec'24
	%	%	%
Ontwikkelingssamenwerking	40	44	41
Kunst en cultuur	30	36	32
Snelwegen	41	27	26
Klimaat / Duurzaamheid	14	22	19
Defensie	21	11	10
Wetenschappelijk onderzoek	5	8	6
Armoedebestrijding / sociale zekerheid	3	3	3
Openbaar vervoer	5	2	3
Gezondheidszorg	2	2	2
Woningbouw	3	2	2
Veiligheid / politie	2	2	2
Onderwijs	1	1	2
Iets anders	4	4	4
Weet ik niet	5	5	7
Geen van deze	**	6	7

Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

2.4 Naar partijvoorkeur

Tabel 2.3 toont hoe verschillende kiezersgroepen denken over een investeringen en bezuinigingen op specifieke terreinen. De percentages verwijzen naar het saldo. Bijvoorbeeld: van de PVV-kiezers vindt 39 procent dat er in woningbouw moet worden geïnvesteerd, terwijl 2 procent pleit voor bezuinigingen. Dat komt uit op een saldo van 37 procent. Een negatief saldo betekent dus dat meer kiezers pleiten voor bezuinigingen dan investeringen op dit terrein.

Van vijf onderwerpen vindt min of meer elke kiezers dat er meer geïnvesteerd dan bezuinigd moet worden: woningbouw, zorg, onderwijs, veiligheid en armoedebestrijding.

Ook defensie wordt vaak als investering aangevinkt, maar GL-PvdA- en PvdD-kiezers vinden eerder dat hierop bezuinigd dient te worden.

Klimaat en duurzaamheid is duidelijk het meest gepolariseerde onderwerp. Kiezers van GL-PvdA, D66 en Partij voor de Dieren vinden dit het meest belangrijke onderwerp om in te investeren. Terwijl kiezers van PVV, VVD en BBB juist eerder pleiten voor bezuinigingen dan investeringen op dit terrein.

Iedere kiezersgroep pleit vaker voor bezuinigingen dan investeringen op ontwikkelingsamenwerking, kunst en cultuur, en snelwegen.

Tabel 2.3: Saldo van investeringen – bezuinigingen (naar partijvoorkeur)

Basis: allen (n = 2.279). Uitgesplitst naar huidige politieke voorkeur.

	Totaal	PVV	GL-PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SP	PvdD	CU
Woningbouw	34%	37%	26%	46%	35%	23%	30%	33%	37%	21%	30%
Gezondheidszorg	30%	39%	21%	28%	20%	14%	27%	27%	28%	21%	23%
Onderwijs	22%	11%	29%	24%	19%	40%	26%	27%	22%	29%	30%
Veiligheid / politie	17%	32%	0%	26%	11%	2%	16%	18%	15%	6%	18%
Armoedebestrijding / sociale zekerheid	17%	14%	27%	7%	17%	11%	26%	16%	29%	21%	15%
Defensie	9%	16%	-12%	27%	20%	11%	24%	24%	6%	-6%	15%
Klimaat / duurzaamheid	2%	-36%	51%	-11%	8%	39%	-13%	12%	5%	42%	8%
Openbaar vervoer	1%	2%	1%	3%	8%	1%	1%	-3%	0%	6%	4%
Wetenschappelijk onderzoek	-1%	0%	2%	1%	-2%	-1%	-4%	-3%	-6%	5%	-9%
Snelwegen	-25%	-5%	-61%	-11%	-10%	-49%	-11%	-33%	-37%	-54%	-36%
Kunst en cultuur	-31%	-39%	-10%	-49%	-25%	-18%	-38%	-38%	-26%	-11%	-52%
Ontwikkelingssamenwerking	-39%	-68%	-8%	-63%	-44%	-18%	-46%	-34%	-30%	-14%	-12%

Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

2.5 Kritiek op voorgestelde bezuinigingen op onderwijs

Het kabinet Schoof heeft in haar onderwijsbegroting bezuinigingen voorgesteld die oplopen van 430 miljoen in 2025 tot 1,9 miljard euro in 2028. In deze begroting wordt relatief veel bezuinigd op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. Ook voor het basisonderwijs, voortgezet onderwijs, mbo, de landelijke publieke omroep en maatschappelijke diensttijd komt minder geld beschikbaar.²

2.5.1 Onderwijs-bezuinigingen impopulair

Een kwart (24%) vindt het belangrijk om te bezuinigen, ook op onderwijs, cultuur en wetenschap, om de overheidsfinanciën gezond te houden. Een groter aandeel (42%) kan zich daar niet in vinden.

Stellingen vangen een issue in een enkele zin. Daarmee worden dilemma's rondom een thema beleidskeuze – een afweging van kosten en baten – niet expliciet gemaakt. We legden daarom een stelling in *split-run* voor, waarbij de steekproef willekeurig in twee groepen werd verdeeld en zij verschillende versies van de stelling te zien kregen.

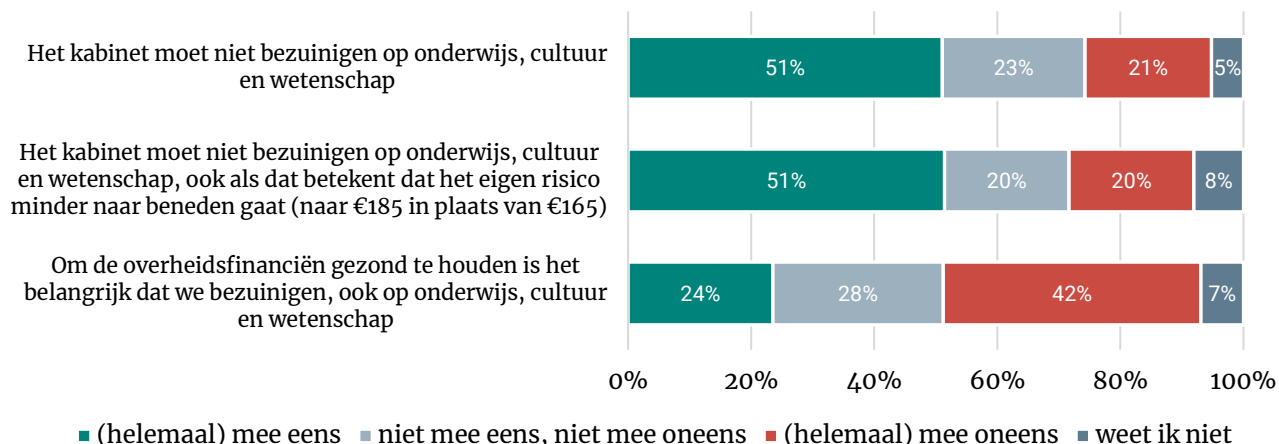
De helft (51%) is het eens met de stelling: “*Het kabinet moet niet bezuinigen op onderwijs, cultuur en wetenschap*”. Dat aandeel is hetzelfde als we een gevolg aan de stelling toevoegen: “*...ook als dat betekent dat het eigen risico minder naar beneden gaat (naar €185 in plaats van €165)*.” Dit volgt uit het voorstel van oppositiepartijen om de voorgenomen verlaging van het eigen risico te beperken zodat er minder bezuinigd kan worden op onderwijs.³ In beide gevallen is een vijfde van de kiezers het oneens met de stelling. Onderwijsbezuinigingen zijn dus impopulair, ook als ze een voordeel voor de portemonnee opleveren.

² [Coalitie is niet bang om met onderwijsbezuinigingen op een muur af te rijden – NRC](#)

³ [Coalitie zoekt met oppositie naar oplossingen voor onderwijsbegroting](#)

Figuur 2.1: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 2.279). De eerste twee stellingen werden in split-run voorgelegd (n = 1.188 en n = 1.161).

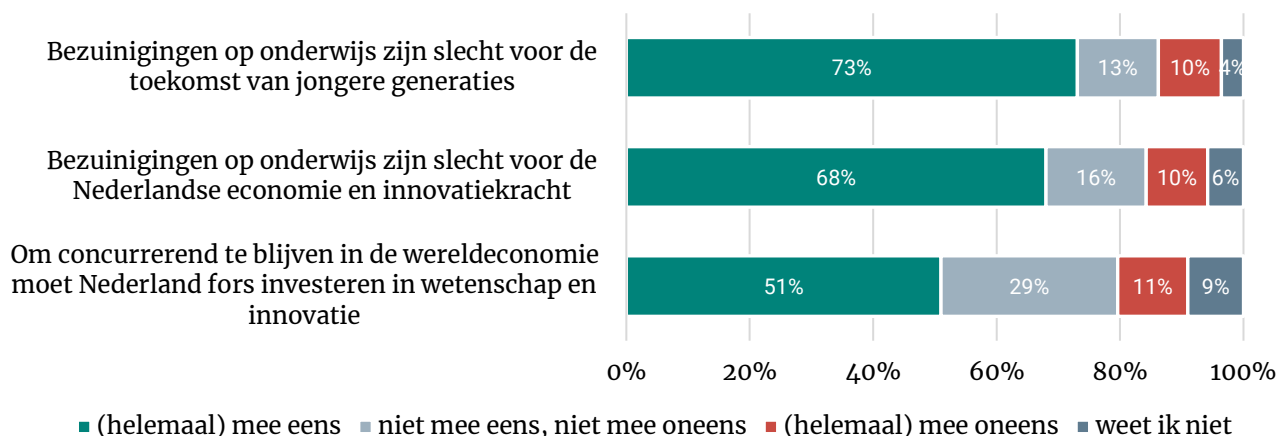
Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

2.5.2 Bezuinigingen slecht geacht voor toekomst

Een ruime meerderheid van de kiezers vindt bezuinigingen op onderwijs slecht voor de toekomst van jongere generaties (73%) en voor de Nederlandse economie en innovatiekracht (68%). De meesten (51%) geloven juist dat Nederland fors moet investeren in wetenschap en innovatie om concurrerend te blijven in de wereldeconomie.

Figuur 2.2: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 2.279).

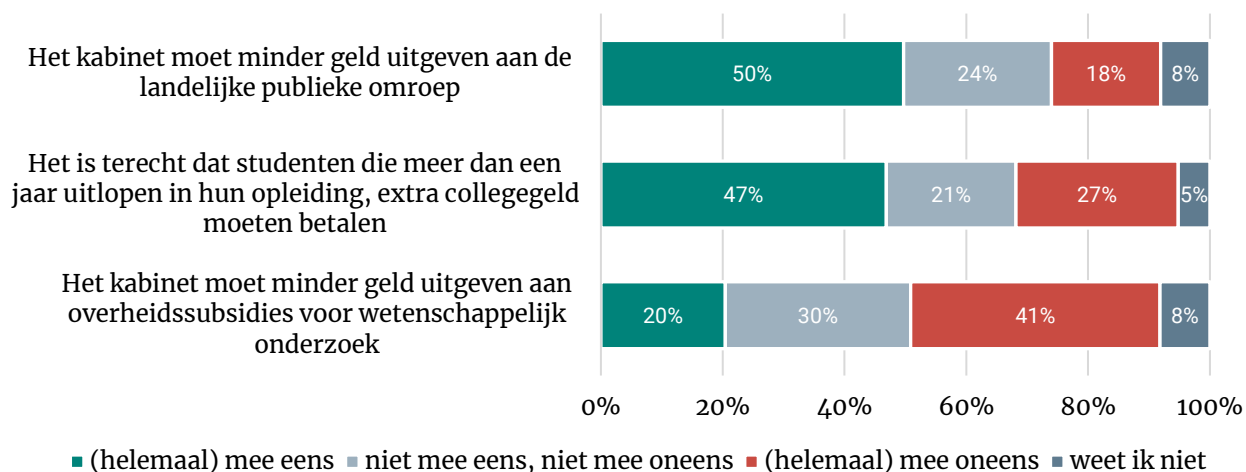

2.5.3 Langstudeerboete kan wel op begrip rekenen

Minder subsidie voor wetenschappelijk onderzoek vinden kiezers vaker geen goed idee (42%) dan wel (20%). Maar naar de landelijke publieke omroep mag volgens de helft (50%) wél minder geld (18% vindt van niet). Ook de ‘langstudeerboete’, de voorgestelde maatregel waarbij studenten die meer dan een jaar uitlopen in hun opleiding extra collegegeld moeten betalen, kan wel op begrip rekenen: 47 procent vindt de ‘boete’ terecht, 27 procent vindt dat niet. Jongeren zijn er in grote mate tegen (17% eens met de maatregel, 66% oneens, rest neutraal/weet niet).

Figuur 2.3: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 2.279).

2.6 Voorstellen voor de onderwijsbegroting

Rondom het debat over de onderwijsbegroting zijn twee gelegenheidscoalities ontstaan die de bezuinigingen op onderwijs (ten dele) willen tegenhouden. Ten tijde van de dataverzameling (6 t/m 9 december 2024) lagen er twee alternatieve voorstellen. Eén van D66, CDA, ChristenUnie en JA21, die 1,3 miljard aan voorgestelde bezuinigingen ongedaan willen maken. In het andere voorstel van GroenLinks – PvdA, SP, Partij voor de Dieren, Volt en DENK wordt het hele pakket aan bezuinigingen geschrapt.⁴ Op het moment van publiceren van dit onderzoek (12 december) werd bekend dat de coalitie een akkoord heeft bereikt met vier oppositiepartijen over het afzwakken van deze bezuinigingen met 748 miljoen.⁵ De uiteindelijke bezuinigingen zitten ergens tussen het aanvankelijke voorstel van de coalitie (2 miljard bezuinigen) en oppositie (600 miljoen bezuinigen) in. Er zal de komende jaren zo'n 1,2 miljard wordt bezuinigd.

We legden respondenten de drie originele voorstellen – de voorgestelde onderwijsbegroting van het kabinet en de twee alternatieve voorstellen – in samengevatte vorm voor (zie onderstaand). Daarbij is niet vermeld welk plan van welke partijen afkomstig is.

Afgelopen week behandelde de Tweede Kamer de Onderwijsbegroting. Dat zijn de geplande uitgaven en ontvangsten op het gebied van onderwijs, cultuur en wetenschap.

Sommige partijen vinden de begroting niet goed en stellen andere plannen voor. Op dit moment zijn er drie verschillende voorstellen voor de Onderwijsbegroting.

Hieronder ziet u de voorstellen kort samengevat.

Voorstel	Hoe veel bezuinigen?	Voorgestelde maatregelen
Voorstel 1	Komende jaren 2 miljard euro bezuinigen op onderwijs, cultuur en wetenschap	<ul style="list-style-type: none">• Lang studeren ontmoedigen (de 'langstudeerboete')• Minder geld voor wetenschappelijk onderzoek• Minder geld naar de landelijke publieke omroep• Minder geld voor de maatschappelijke diensttijd*• Minder geld voor samenwerking tussen mbo's en bedrijven• Minder geld voor projecten op middelbare scholen, bijvoorbeeld om verzuim tegen te gaan
Voorstel 2	Komende jaren 600 miljoen bezuinigen op onderwijs, cultuur en wetenschap	<ul style="list-style-type: none">• Eigen risico verlagen naar €185 (in plaats van €165)• Medisch specialisten moeten in loondienst• Mensen die langer werken kunnen later AOW opnemen
Voorstel 3	<u>Niet</u> bezuinigen op onderwijs, cultuur en wetenschap	<ul style="list-style-type: none">• Harder aanpakken van belastingontwijking door bedrijven• Meer belasting voor bedrijven voor het gebruik van olie, gas en kolen (minder 'fossiele subsidies')

**Hierbij werd de volgende toelichting getoond: "(i) De maatschappelijke diensttijd is een programma waarin jongeren zich vrijwillig inzetten voor anderen. Bijvoorbeeld door het geven van taalles of het organiseren van een maatschappelijk evenement."*

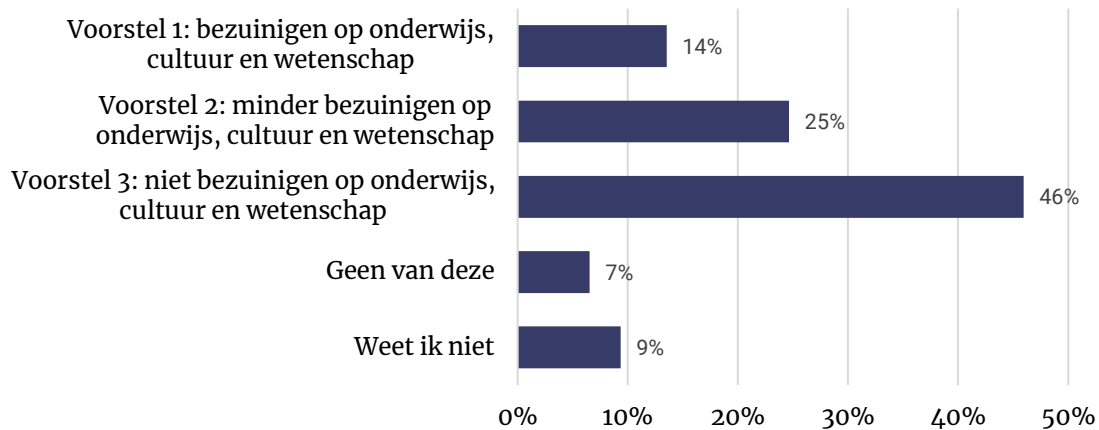
⁴ *Coalitie is niet bang om met onderwijsbezuinigingen op een muur af te rijden – NRC*

⁵ *Coalitie en oppositie eens over onderwijsbegroting, desondanks klinkt kritiek*

Het voorstel van de links-progressieve oppositiepartijen om de bezuinigingen op onderwijs, cultuur en wetenschappen helemaal te schrappen en dat te bekostigen met hogere belastingen voor het bedrijfsleven kan op de meeste steun rekenen (46%) kiest hiervoor. De bezuinigingen in afgeslankte vorm, waarbij onder andere de voorgenomen verlaging van het eigen risico ingeperkt zou worden, volgt op afstand (25% verkiest dit voorstel). De begroting van het kabinet is het minst populair (14%).

Figuur 2.4: Als u zou moeten kiezen, welk voorstel voor de Onderwijsbegroting zou u dan kiezen?

Basis: allen (n = 2.279).

Bron: Ipsos I&O, 9 december 2024

Coalitiekiezers verkiezen ook meestal de alternatieve voorstellen (voorstel 2 en 3) boven de onderwijsbegroting van het kabinet (voorstel 1). Het meeste steun krijgt dit voorstel nog van PVV-kiezers (30%), naast SGP-kiezers (32%). Het voorstel van de links-progressieve oppositie krijgt brede steun onder de eigen achterban, maar ook kiezers van NSC (58%) en D66 (73%) geven hier voorkeur aan. VVD-kiezers willen het liefst beperkte bezuinigingen doorvoeren (voorstel 2).

Tabel 2.1: Keuze tussen voorstellen voor de onderwijsbegroting, naar huidige politiek voorkeur

Voorstel	Totaal	PVV	GL-PvdA	VVD	NSC*	D66	BBB	CDA	SP	PvdD	SGP*	CU	Volt*
Voorstel 1	14%	30%	4%	16%	6%	3%	17%	9%	13%	11%	32%	6%	0%
Voorstel 2	25%	30%	11%	44%	27%	17%	32%	32%	21%	12%	34%	24%	11%
Voorstel 3	46%	23%	80%	28%	58%	73%	32%	44%	60%	75%	20%	52%	87%
Geen	7%	8%	2%	8%	2%	3%	12%	8%	3%	2%	2%	5%	0%
Weet niet	9%	10%	4%	5%	6%	4%	7%	6%	3%	12%	13%	14%	2%

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

Kiezers die het voorstel van de coalitie verkiezen – in totaal circa 2 miljard bezuinigen – vinden bezuinigen noodzakelijk. Ze zien financiering voor onderwijs, cultuur en wetenschap liever

(meer) uit het bedrijfsleven komen. Anderen benadrukken dat het onderwijs – bijvoorbeeld in het aanbod van studies – best wat kan inleveren. Sommigen noemen specifiek de langstudeerboete en bezuinigingen op de publieke omroep als goede en terechte maatregelen in het pakket. Zoals een kiezer (momenteel zonder partijvoorkeur) schrijft: *“Er is geen geld, het moet uit de lengte of de breedte. Ik ben er een groot voorstander van om minder geld aan de NPO te geven en studeren binnen de tijd die er voor staat lijkt me redelijk.”*

Kiezers die kiezen voor het tweede voorstel – de bezuinigingen beperken tot 600 miljoen – noemen dit vooral een goede middenweg. Twee miljard aan bezuinigingen vinden ze te veel, maar minder uitgeven zien zij wel als noodzakelijk (*“Er moet bezuinigd worden door alle sectoren”*) en in sommige gevallen ook gewenst (bijvoorbeeld minder geld naar cultuur, minder management). Sommigen noemen specifiek dat zij de voorgestelde financieringsmogelijkheden, het in loondienst nemen van artsen en de verminderde verlaging van het eigen risico, goede ideeën vinden.

Voorstanders van het derde voorstel – geen bezuinigingen met bekostiging via het bedrijfsleven – benadrukken vooral het grote belang van onderwijs voor toekomstige generaties en de concurrentiekracht van Nederland. Met name linkse kiezers vinden dat ‘bedrijven sowieso aangepakt moeten worden’ en kunnen zich zodoende ook goed vinden in de bekostigingsmogelijkheden. Een kiezer van GroenLinks-PvdA schrijft: *“Als je kijkt naar de toekomst (klimaat, vergrijzing) en naar de teruglopende resultaten van kinderen, moet je juist investeren in wetenschap, mbo, welzijn van jongeren en basisvaardigheden. Daarnaast is het voor veel mensen al lastig rondkomen dus geld wegnemen voor zorg vind ik onverstandig. Bedrijven zich laten houden aan klimaatdoelen en belastingplicht is sowieso een goed idee, en al helemaal als je daarmee andere bezuinigingen kunt tegengaan.”*

3 Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek vond plaats van vrijdag 6 tot maandagochtend 9 december 2024. Er was geen opdrachtgever. In totaal werkten 2.279 Nederlanders van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek. De steekproef is grotendeels getrokken in het I&O Research Panel. Een deel (n = 200) deed mee via PanelClix. Dit zijn voornamelijk jongeren, lager opgeleiden en respondenten met een niet-westerse achtergrond.

Weging en marges

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in november 2023. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken. Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van n=2.000 en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min 2,2 procent.

I&O Research Panel

Het I&O Research Panel is geworven op basis van aselechte personen - en huishoudensteekproeven op traditionele manier (geen zelfaanmelding). Het I&O Research Panel werkt met een spaarprogramma, waarbij deelnemers punten sparen afhankelijk van de lengte en complexiteit van de vragenlijst. Deze punten kunnen later worden ingewisseld voor Bol.com-tegoed of een donatie aan een goed doel.

Ipsos I&O Publiek

Ipsos I&O komt voort uit het recente samengaan van I&O Research en Ipsos.

Ipsos I&O Publiek is het grootste onderzoeksbureau voor overheid en non-profit (volgens de MarktOnderzoeksAssociatie, MOA, 2022). Het is onze missie bij te dragen aan beter onderbouwde keuzes van onze klanten, op basis van onderzoek en advies. Ipsos I&O Publiek werkt voor overheids- en non-profitorganisaties.

Ipsos I&O is lid van de MarktOnderzoeksAssociatie (MOA), maakt deel uit van de Research Keurmerk Groep en onderschrijft de internationale ICC/ESOMAR-gedragscode voor markt- en sociaalwetenschappelijk onderzoek. Ipsos I&O is ISO 9001-, ISO 20252-, ISO 27001-, ISO 27701- en NEN-5710 gecertificeerd. Het online onderzoekspanel (I&O Research Panel) is ISO 20252-Annex A gecertificeerd. Dit is de norm voor online en offline access panels.

Contactgegevens

Ipsos I&O Enschede

Zuiderval 70

Postbus 563

7500 AN Enschede

053 - 200 52 00

KVK-nummer 08198802

info@ioresearch.nl

www.ioresearch.nl

Ipsos I&O Amsterdam

Piet Heinkade 55

1019 GM Amsterdam

020 - 308 48 00

info@ioresearch.nl

www.ioresearch.nl